

EWA TROJANOWSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID – 0000-0002-0481-4218

GOTOWOŚĆ DO ZADOŚĆUCZYNIENIA A POCZUCIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW Z UŻYCIEM PRZEMOCY*

Wprowadzenie: Zgodnie z celem wykonywania kary pozbawienia wolności ważne jest kształtowanie poczucia odpowiedzialności u skazanych. Przejęcie odpowiedzialności za popełniony czyn stanowi podstawę do udziału w mediacji, której jednym z ważnych aspektów jest zadośćuczynienie. W związku z tym istotne jest określenie uwarunkowań gotowości do zadośćuczynienia, aby móc projektować programy resocjalizacyjne ukierunkowane na rozwijanie poczucia odpowiedzialności. Jednym z tych czynników poddanych weryfikacji empirycznej jest poczucie własnej skuteczności.

Cel badań: Celem badań jest analiza związku pomiędzy gotowością do zadośćuczynienia a poczuciem własnej skuteczności osób, które dokonały przestępstw z użyciem przemocy.

Metoda badań: W badaniach własnych wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz narzędzia w postaci: Skali Gotowości do Zadośćuczynienia oraz Skali Uogólnionej Własnej Skuteczności.

Wyniki: Stwierdzono, że w badanej grupie istnieje dodatnia korelacja pomiędzy gotowością do podjęcia działań naprawczych a poczuciem własnej skuteczności osób odbywających karę pozbawienia wolności za dokonanie przestępstwa z użyciem przemocy. Poczucie własnej skuteczności wyjaśnia zmienność gotowości do zadośćuczynienia. Jednakże większy wkład w wyjaśnienie wariancji zmiennej zależnej mają inne czynniki niż poczucie własnej skuteczności.

Wnioski: Przeprowadzone badania mają charakter eksploracyjny i wymagają powtórzenia w większej próbie więźniów. Jednakże uzyskane wyniki badań pozwalają już wysunąć wnioski, że rozwijając jedną z tych zmiennych – gotowość do zadośćuczynienia lub poczucie własnej skuteczności, poziom drugiej również wzrośnie. Co oznacza, że można uwzględnić te aspekty w projektowaniu programów resocjalizacyjnych ukierunkowanych na społeczną readaptację skazanych.

Słowa kluczowe: gotowość do zadośćuczynienia, poczucie własnej skuteczności, osoby odbywające karę pozbawienia wolności, zakład karny, sprawcy przestępstw z użyciem przemocy

* Sugerowane cytowanie: Trojanowska, E. (2023). Gotowość do zadośćuczynienia a poczucie własnej skuteczności sprawców przestępstw z użyciem przemocy. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 42(4), 207–221. <http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2023.42.4.207-221>

WPROWADZENIE

Od lat 70. XX wieku trwa dyskusja dotycząca efektywności resocjalizacji ukierunkowanej na korekcję osób popełniających przestępstwa (Biel, 2014). Jednocześnie wciąż poszukuje się nowych metod pracy ze skazanymi z uwagi na niską skuteczność prowadzonych oddziaływań penitencjarnych, na którą wskazują chociażby wskaźniki recydywy (Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej, 2023). Jedną z takich metod są tzw. mediacje po wyroku. Na całym świecie, np. w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Węgrzech czy Belgii, podejmuje się próby wykorzystywania mediacji w oddziaływaniach resocjalizacyjnych z udziałem osób odbywających karę pozbawienia wolności (Wright, 1999; Szczepaniak, 2009; Friškovec, 2010; Mariën, 2010; Sasse, 2010; Gyökös, 2010; Johnstone, 2014; Zalewski, 2017). Również w Polsce zostały podjęte próby urzeczywistniania idei sprawiedliwości naprawczej w praktyce penitencjarnej (Lewicka-Zelent, 2022). Mediacje po wyroku są prowadzone na etapie wykonywania kary między osobą pokrzywdzoną a sprawcą przestępstwa. Podstawę do udziału w nich stanowi przejęcie odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, co koresponduje z celem wykonywania kary pozbawienia wolności określonym w art. 67 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego. Oznacza to, że ten rodzaj mediacji wpisuje się w zakres prowadzonych oddziaływań penitencjarnych.

Mediacje po wyroku pozwalają na osiągnięcie celu wykonywania kary pozbawienia wolności. W toku tego rodzaju spotkań mediacyjnych możliwe jest nie tylko określenie zadośćuczynienia w formie materialnej lub przeprosin, ale także wypracowanie rozwiązań mających na celu zwiększenie przede wszystkim poczucia bezpieczeństwa u osoby, która została pokrzywdzona w wyniku przestępstwa (Wrona i Płatek, 2005; Karbarz-Górka, 2009; Grudziecka i Książek, 2010). Jednakże jak wskazują wyniki badań, sprawcy czynów zabronionych cechują się raczej niskim poziomem gotowości do zadośćuczynienia (Trojanowska, 2017, 2020; Lewicka-Zelent i Trojanowska, 2022). Z tego powodu Lewicka-Zelent (2017) podjęła próbę określenia uwarunkowań tejże gotowości. Z przeprowadzonych analiz wynika, że jednym z predyktorów gotowości do zadośćuczynienia osób odbywających karę pozbawienia wolności jest empatia emocjonalno-poznawcza, tj. im więcej zdolności empatycznych przejawiają sprawcy przestępstw, tym większą gotowością do zadośćuczynienia się cechują. Skuteczne rozwijanie gotowości do podjęcia działań naprawczych jest możliwe w toku realizowania programu resocjalizacyjnego ukierunkowanego na przygotowanie skazanych do udziału w mediacjach po wyroku, np. poprzez rozwijanie empatii (Lewicka-Zelent i Trojanowska, 2022). Jednakże nadal należy poszukiwać innych uwarunkowań gotowości do zadośćuczynienia.

Udział w mediacjach po wyroku, osiągnięcie porozumienia między stronami konfliktu o charakterze prawnym, a także wypełnienie zobowiązań podjętych przez sprawcę przestępstwa przynoszą korzyści nie tylko osobie pokrzywdzonej w postaci zwiększenia poczucia bezpieczeństwa, uzyskania przeprosin czy zadość-

uczynienia materialnego, ale także osobie odbywającej karę pozbawienia wolności (Waluk, 2002; Karbarz-Górka, 2009; Grudziecka i Książek, 2010). U sprawców przestępstw często następuje obniżenie poczucia odpowiedzialności za dokonany czyn niezgodny z prawem, a jednocześnie wzrasta u nich poczucie krzywdy. W takiej sytuacji niejednokrotnie więźniowie utożsamiają odbywaną przez nich karę pozbawienia wolności z przyjęciem odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, a ignorują potrzebę zadośćuczynienia, nawet gdy do tego zobowiązał ich sąd (Waltoś, 2002; Karbarz-Górka, 2009). Udział w mediacji, podczas której sprawca ma szansę dowiedzieć się, jakie konsekwencje u osoby pokrzywdzonej spowodowało popełnione przez niego przestępstwo, może być okazją do doświadczenia poczucia winy i potrzeby podjęcia działań naprawczych (Karbarz-Górka, 2009; Michel, 2010). Przejęcie odpowiedzialności za popełniony czyn w postaci nie tylko odbycia kary pozbawienia wolności, ale także zadośćuczynienia oraz naprawienia relacji z osobą pokrzywdzoną może stanowić istotny czynnik pozytywnej readaptacji społecznej (Szczepaniak, 2016). Sprawca, który wypełnił warunki ugody mediacyjnej, ma szansę na lepsze przyjęcie przez społeczność lokalną, do której wraca, dzięki temu proces readaptacji społecznej może być bardziej efektywny (Opora, 2015).

Według Kieszkowskiej (2012) celem readaptacji społecznej jest

przygotowanie skazanych do ich odpowiedzialnego życia w społeczeństwie, spędzania czasu wolnego, przeciwdziałanie patologiom społecznym, kształtowanie u skazanych umiejętności pozwalających na odgrywanie akceptowalnych ról społecznych oraz przeciwdziałanie poczuciu wykluczenia i potępienia przez społeczeństwo (s. 40).

Readaptacja społeczna jest końcowym etapem procesu resocjalizacji, co oznacza, że przez cały okres odbywania kary pozbawienia wolności skazani powinni być przygotowywani do prawidłowego funkcjonowania do życia w społeczeństwie (Szczygieł, 2002; Ambrozik, 2007). Na skuteczność tego procesu składa się wiele z czynników, np. więzi społeczne skazanego, podjęcie zatrudnienia po odbyciu kary pozbawienia wolności, ale także wsparcie społeczne (Ambrozik, 2007; Niewiadomska, 2007; Machel, 2010). Ponadto niezwykle ważną rolę oprócz społecznych czynników odgrywają także determinanty osobowościowe, które utrudniają (np. impulsywność, niska kontrola zachowań) bądź ułatwiają ten proces (np. kompetencje zaradcze w sytuacjach trudnych, poczucie koherencji, poczucie sensu życia, posiadanie pozytywnej orientacji interpersonalnej czy poczucie własnej skuteczności) (Niewiadomska, 2007; Niewiadomska i Chwaszcz, 2010). Wyniki badań prowadzonych przez Chwaszcz i in. (2015) wskazują, że skuteczna readaptacja osób odbywających karę pozbawienia wolności oraz byłych więźniów jest związana z celowym wsparciem zasobów osób zagrożonych wykluczeniem. Do zasobów tych autorzy włączyli: zasoby wewnętrzne, relacje rodzinne, zdrowie, wsparcie środowiska lokalnego, a także zasób podmiotowy o charakterze zarządzającym –

poczucie własnej skuteczności (Chwaszcz i in., 2015). Gdy jednostka uwzględni swoje rzeczywiste możliwości, poczucie własnej skuteczności pełni funkcję regulacyjną. To poczucie własnej skuteczności jest definiowane jako

specyficzna ocena własnych kompetencji, możliwości wykonania różnych zadań w danej dziedzinie, a więc jest to indywidualny osąd każdego z nas dotyczący naszych zdolności poradzenia sobie z określonymi zadaniami. Wiara we własną skuteczność determinuje to, jak ludzie myślą, czują, jaką mają motywację i w efekcie jak się zachowują (Bańka, 2013, s. 281).

To od poczucia skuteczności zależy siła zaangażowania, wybierane sposoby działania i czynności prowadzące do sukcesu. Doświadczenia życiowe jednostki kształtują jej wiarę we własne możliwości. Poczucie własnej skuteczności stanowi jeden z elementów motywacji (Rode i in., 2020). Dlatego też o możliwościach readaptacyjnych skazanych w wysokim stopniu decyduje poczucie własnej skuteczności, gdyż pozytywne i prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie jest związane z inicjowaniem konkretnych działań, podejmowaniem wysiłku w realizację różnych zadań, wytrwałością w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami oraz z wykorzystywaniem posiadanych zasobów (Pervin, 2002; Augustynowicz i in., 2014). Jednakże osoby odbywające karę pozbawienia wolności, w tym sprawcy przestępstw z użyciem przemocy, raczej nie cechują się wysokim poziomem własnej skuteczności, zwłaszcza recydywiści (Niewiadomska, 2007; McNeill i in., 2012; Belniak, 2014). Wyniki badań wskazują, że zjawisko recydywy jest niższe u tych osób, które cechują się wysokim poczuciem własnej skuteczności. Dlatego też Niewiadomska (2007) postuluje, aby w pracy z osadzonymi realizować programy ukierunkowane na ten czynnik. Wzrostowi poczucia własnej skuteczności powinno towarzyszyć

przekonanie, że dotychczasowe postępowanie wywołuje negatywne konsekwencje, a jego zmiana może z jednej strony zredukować ryzyko zagrożenia lub ewentualnych strat, a z drugiej – stanowić rodzaj zadośćuczynienia za dokonane szkody (Niewiadomska, 2007, s. 317).

Oznacza to, że czynnikiem sprzyjającym zwiększeniu gotowości do zadośćuczynienia jest wysoki poziom poczucia własnej skuteczności. Jednakże założenie to należy poddać weryfikacji empirycznej.

PROBLEM I CEL BADAŃ

Celem badań własnych było określenie związku między gotowością do zadośćuczynienia a poczuciem własnej skuteczności osób skazanych za dokonanie prze-

stępstwa z użyciem przemocy. Gotowość do zadoścuczynienia oznacza, że sprawca konfliktu o charakterze prawnym jest zdecydowany zrekompensować osobie pokrzywdzonej poniesione straty i doznane krzywdy (Lewicka-Zelent, 2015). Z kolei poczucie własnej skuteczności stanowi uogólnione przekonanie, że dana osoba posiada zdolności do skutecznego poradzenia sobie z trudnymi sytuacjami (Juczyński, 2000). „Przestępstwa z użyciem przemocy” nie stanowią prawnej kategorii, ale kryminologiczną. Na tym gruncie przemoc definiowana jest jako

rzeczywiste użycie siły fizycznej wobec człowieka lub groźba jej użycia, jeśli zamiar sprawcy obejmuje spowodowanie szkód fizycznych w postaci śmierci lub uszkodzenia ciała, bez względu na to, czy działanie sprawcy stanowiło cel sam w sobie, czy też miało charakter instrumentalny (Błachut i in., 2007, s. 262).

Sformułowano następujący problem badawczy: Czy występuje, a jeśli tak, to jaki związek między gotowością do zadoścuczynienia a poczuciem własnej skuteczności u badanych osób? Uwzględniając założenia teoretyczne, sformułowano hipotezę, która została poddana weryfikacji.

Do głównego problemu badawczego postawiono następujące pytania szczegółowe:

1. Jakim poziomem gotowości do zadoścuczynienia w wymiarze ogólnym, emocjonalno-materialnym oraz usługowym cechują się osoby badane?
2. Jaki poziom poczucia własnej skuteczności przejawiają badani sprawcy przestępstw z użyciem przemocy?

H1: Istnieje dodatnia korelacja między gotowością do podjęcia działań naprawczych a poczuciem własnej skuteczności osób skazanych na bezwzględną karę pozbawienia wolności.

Gotowość do zadoścuczynienia oznacza, że sprawca przestępstwa wyraża chęć podjęcia działań restytucyjnych wobec osoby pokrzywdzonej. Z kolei poczucie własnej skuteczności stanowi nie tylko jeden z elementów motywacji, ale także odzwierciedla własną ocenę danej jednostki. Jeśli dana osoba jest przekonana, że dysponuje takimi zasobami, które pozwolą jej na zadoścuczynienie poszkodowanej stronie, wówczas może przejawiać większą gotowość w tym zakresie (por. Juczyński, 2000; Niewiadomska, 2007; Lewicka-Zelent, 2017).

METODA BADAŃ I CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem dwóch narzędzi badawczych. Pierwszym z nich jest Skala Gotowości do Zadoścuczynienia (SGZ-S) Lewickiej-Zelent. Służy ona określeniu gotowości do zadoścuczynienia osoby badanej. Narzędzie tworzą dwie podskale: Zadoścuczynienie Emocjonalno-Materialne oraz Zadoścuczynienie Usługowe. Skala składa

da się z 12 twierdzeń. Badani ustosunkowują się do każdego z nich, udzielając odpowiedzi na pięciostopniowej skali (0 – twierdzenie nie opisuje mnie dobrze, 4 – twierdzenie opisuje mnie bardzo dobrze) (Lewicka-Zelent, 2015). Narzędzie dzięki ustalonym normom w skali stenowej umożliwiła określenie także poziomu ogólnej gotowości do zadośćuczynienia oraz jej składowych. Wartość wskaźnika rzetelności uzyskana za pomocą techniki zgodności wewnętrznej testu dla skali wyniosła $r_{tt} = 0,94$. Z wykorzystaniem statystyki alfa Cronbacha (α) oceniono wskaźnik rzetelności dla narzędzia – $\alpha = 0,789$ (Lewicka-Zelent, 2015). Drugim narzędziem wykorzystanym w badaniach własnych jest Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności (GSES). Jej autorami są Schwarzer i Jerusalem, a Juczyński dokonał jej adaptacji w Polsce. Pozwala na określenie nasilenia ogólnego przekonania badanej osoby odnośnie do skuteczności radzenia sobie z sytuacjami postrzeganymi jako trudne i przeszkodami. Skalę tworzy dziesięć twierdzeń. Osoba badana ustosunkowuje się do każdego z nich na 4-stopniowej skali (Juczyński, 2000).

Grupę badanych stanowiło 60 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności z dwóch jednostek penitencjarnych na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie. Najmłodszy uczestnik badania miał 21 lat, a najstarszy 55. Połowę więźniów stanowiły osoby między 21. a 31. r.ż. Trzydzieści procent badanych to mężczyźni w wieku od 31 do 40 lat, a 20% to osadzeni między 41. a 55. r.ż. Ponad połowa skazanych miała wykształcenie podstawowe, a ponad $\frac{1}{4}$ zawodowe. Pozostałe 12 osób (20%) legitymowało się wykształceniem średnim. Wszystkie badane osoby odbywały karę pozbawienia wolności za dokonanie przestępstwa z użyciem przemocy. Najwięcej osób (68%) dokonało rozboju (art. 280 k.k.). Sześciu mężczyzn popełniło przestępstwo określone w art. 207 k.k., tj. znęcało się nad członkiem rodziny lub inną bliską osobą. Za udział w bójce lub pobiciu (art. 158 k.k.) zostało skazanych czterech badanych. Dwie osoby odbywają karę pozbawienia wolności za dokonanie przestępstwa określonego w art. 156 k.k., czyli za spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a kolejne dwie za udział w bójce lub pobiciu z użyciem niebezpiecznego przedmiotu (art. 159 k.k.). Jeden badany dokonał przestępstwa określonego w art. 282 k.k., tj. wymuszenia rozbójniczego. Dwóch skazanych to sprawcy jednocześnie dwóch przestępstw – rozboju (art. 280 k.k.) oraz kradzieży (art. 278 k.k.). Kolejne dwie osoby odbywają karę za popełnienie trzech przestępstw, tj. kradzieży, rozboju oraz włamania.

PROCEDURA ANALIZY DANYCH

Zebrany materiał empiryczny został poddany analizom statystycznym z wykorzystaniem SPSS 28. Przeliczono wyniki surowe na steny, aby określić poziom gotowości do zadośćuczynienia oraz poczucia własnej skuteczności. Następnie z wykorzystaniem testu r Pearsona określono związek między zmiennymi.

WYNIKI

W pierwszej kolejności ustalono poziom określonych w badaniu zmiennych.

Tabela 1.
Poziom gotowości do zadośćuczynienia badanych

Zmienna	Poziom niski		Poziom średni		Poziom wysoki	
	N	%	N	%	N	%
Zadośćuczynienie emocjonalno-materialne	34	56,70	20	33,30	6	10,00
Zadośćuczynienie usługowe	10	16,70	14	23,30	36	60,00
Zadośćuczynienie (wynik ogólny)	34	56,70	10	16,70	16	26,70

Źródło: badania własne.

Ponad połowa badanych cechuje się niskim poziomem zarówno gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego, jak i ogólnej gotowości do zadośćuczynienia. Dziesięciu skazanych przejawia niski poziom gotowości do zadośćuczynienia usługowego. Średnim poziomem gotowości do zadośćuczynienia w formie materialnej i emocjonalnej charakteryzuje się 1/3 badanych, a mniej niż ¼ przejawia średni poziom w odniesieniu do zadośćuczynienia usługowego. Dziesięciu respondentów cechuje się średnim poziomem gotowości do zadośćuczynienia w wymiarze ogólnym. Sześćdziesiąt procent skazanych wykazuje wysoki poziom gotowości do podjęcia działań naprawczych o charakterze usługowym. Co czwarta osoba odbywająca karę pozbawienia wolności objęta badaniem deklaruje, że jest gotowa do podjęcia działań naprawczych. Dziesięć procent badanych przejawia wysoki poziom gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego.

Tabela 2.
Poziom poczucia własnej skuteczności osób odbywających karę pozbawienia wolności

Zmienna	Poziom niski		Poziom średni		Poziom wysoki	
	N	%	N	%	N	%
Poczucie własnej skuteczności	10	16,70	14	23,30	36	60,00

Źródło: badania własne.

Ponad połowa badanych (60%) cechuje się wysokim poczuciem własnej skuteczności. Prawie ¼ skazanych charakteryzuje się średnim, a 17% niskim przeświadczeniem dotyczącym poradzenia sobie z trudnymi sytuacjami i przeszkodami.

W tabeli 3 przedstawiono wyniki analizy korelacyjnej między gotowością do podjęcia działań naprawczych a poczuciem własnej skuteczności osób odbywających karę pozbawienia wolności za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy.

Tabela 3.

Korelacje (r Pearsona) między gotowością do zadośćuczynienia a poczuciem własnej skuteczności badanych

Zmienna	Zadośćuczynienie emocjonalno-materialne	Zadośćuczynienie usługowe	Zadośćuczynienie (wynik ogólny)	Poczucie własnej skuteczności
Zadośćuczynienie emocjonalno-materialne	–	–	–	–
Zadośćuczynienie usługowe	0,549**	–	–	–
Zadośćuczynienie (wynik ogólny)	0,921**	0,831**	–	–
Poczucie własnej skuteczności	0,497**	0,323*	0,481**	–

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: badania własne.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że występuje korelacja pomiędzy ogólną gotowością do podjęcia działań naprawczych i jej składowymi a poczuciem własnej skuteczności. Odnotowano, że między gotowością do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego a poczuciem własnej skuteczności istnieje pozytywny związek o umiarkowanej sile. Podobną zależność stwierdzono między ogólną gotowością do zadośćuczynienia a poczuciem własnej skuteczności. Słaba korelacja o dodatnim kierunku występuje między gotowością do zadośćuczynienia usługowego a poczuciem własnej skuteczności.

Następnie przeprowadzono analizę regresji jednoczynnikowej w celu ustalenia, jaki wkład w wyjaśnianie gotowości do zadośćuczynienia wnosi poczucie własnej skuteczności.

W wykonanej analizie regresji jednoczynnikowej ogólna gotowość do zadośćuczynienia stanowiła zmienną wyjaśnianą, a poczucie własnej skuteczności było zmienną wyjaśniającą. Zaproponowany model regresji okazał się dobrze dopasowany do danych ($F(1,58) = 17,47$; $p < 0,001$). Poczucie własnej skuteczności jest dodatnio związane z ogólną gotowością do podjęcia działań o charakterze naprawczym ($\beta = 0,481$; $p < 0,001$). Siła tego związku jest umiarkowana. Oznacza to, że osoba z wysokim poziomem poczucia własnej skuteczności cechuje się również wysokim poziomem ogólnej gotowości pojęcia działań restytucyjnych. Testowany model wyjaśnia 23% wariacji ogólnej gotowości do zadośćuczynienia.

Tabela 4.

Wyniki regresji jednoczynnikowej dla zmiennej zależnej ogólnej gotowości do zadośćuczynienia

Zmienna niezależna	Podsumowanie zmiennej zależnej – gotowość do zadośćuczynienia (wynik ogólny) $R = 0,481$; $Rc2 = 0,232$; $F(1,58) = 17,47$; $p < 0,001$		
	β	$t(58)$	p
Poczucie własnej skuteczności	0,481	4,180	< 0,001

Źródło: badania własne.

Tabela 5.

Wyniki regresji jednoczynnikowej dla zmiennej zależnej gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego

Zmienna niezależna	Podsumowanie zmiennej zależnej – gotowość do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego $R = 0,497$; $Rc2 = 0,247$; $F(1,58) = 19,05$; $p < 0,001$		
	β	$t(58)$	p
Poczucie własnej skuteczności	0,497	4,365	< 0,001

Źródło: badania własne.

Model tworzy zmienna wyjaśniana – gotowość do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego i zmienna wyjaśniająca w postaci poczucia własnej skuteczności. Model ten jest dobrze dopasowany do danych ($F(1,58) = 19,05$; $p < 0,001$). Występuje dodatni związek o umiarkowanej sile między poczuciem własnej skuteczności a gotowością do podjęcia działań naprawczych o charakterze emocjonalno-materialnym ($\beta = 0,497$; $p < 0,001$). Poczucie własnej skuteczności wyjaśnia 24% zmienności gotowości do zadośćuczynienia w tym wymiarze.

Tabela 6.

Wyniki regresji jednoczynnikowej dla zmiennej zależnej gotowości do zadośćuczynienia o charakterze usługowym

Zmienna niezależna	Podsumowanie zmiennej zależnej – gotowość do zadośćuczynienia usługowego $R = 0,323$; $Rc2 = 0,104$; $F(1,58) = 6,75$; $p = 0,012^*$		
	β	$t(58)$	p
Poczucie własnej skuteczności	0,323	2,598	0,012*

* $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Przeprowadzono analizę regresji w celu ustalenia, jaki wkład w wyjaśnienie zmiennej w postaci gotowości do zadośćuczynienia usługowego ma poczucie własnej skuteczności. Model tworzony przez te zmienne jest dobrze dopasowany do danych ($F(1,58) = 6,75; p = 0,012$). Poczucie skuteczności jest pozytywnie związane z gotowością do podjęcia działań restytucyjnych o charakterze usługowym, jednakże siła tej zależności jest słaba ($\beta = 0,323; p = 0,010$). Model ten wyjaśnia 10% zmienności gotowości do zadośćuczynienia usługowego.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Celem podjętych badań było określenie związku między gotowością do podjęcia działań naprawczych a poczuciem własnej skuteczności osób, które dokonały przestępstwa z użyciem przemocy. Stwierdzono, że między tymi zmiennymi występuje dodatnia korelacja. Jednakże siła związku między gotowością do zadośćuczynienia usługowego a poczuciem własnej skuteczności jest słaba, a pomiędzy pozostałymi zmiennymi umiarkowana. Wyniki przeprowadzonej analizy regresji jednoczynnikowej wskazują, że poczucie własnej skuteczności wyjaśnia 23% zmienności gotowości do zadośćuczynienia w wymiarze ogólnym, 24% wariacji gotowości do podjęcia działań naprawczych o charakterze emocjonalno-materialnym, a tylko 10% zmienności gotowości do zadośćuczynienia usługowego osób odbywających karę pozbawienia wolności.

Ponad połowa badanych sprawców przestępstw z użyciem przemocy nie przejawia chęci do podjęcia działań naprawczych wobec osób pokrzywdzonych zarówno w wymiarze ogólnym, jak i w formie emocjonalnej lub materialnej. Jednocześnie są gotowi do zadośćuczynienia usługowego tym osobom poniesionych strat i szkód. Wyniki badań własnych korespondują z wynikami uzyskanymi przez Trojanowską (2017, 2020) w 44-osobowej grupie recydywistów penitencjarnych oraz w grupie 60 mężczyzn odbywających karę bezwzględного pozbawienia wolności skazanych na podstawie art. 207 Kodeksu karnego, tj. za znęcanie się nad członkiem rodziny lub inną bliską osobą. Z kolei nieco inne wyniki badań otrzymała Lewicka-Zelent (2017) w grupie 213 więźniów. Uczestników tego badania cechuje niski poziom zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego i usługowego. W zakresie ogólnej gotowości do podjęcia działań naprawczych ok. 1/3 badanych przejawia odpowiednio niski, średni oraz wysoki poziom. Jedną z przyczyn zróżnicowania tych wyników może być m.in. rodzaj popełnionego przestępstwa lub powrotność do przestępstwa, a także inne zmienne, które nie zostały uwzględnione w badaniach.

Ponad połowa sprawców przestępstw z użyciem przemocy w badanej grupie przejawia wysoki poziom poczucia własnej skuteczności. Podobne wyniki uzyskała Osińska i Wojnarska (2020). Ponad połowa skazanych mężczyzn biorących

udział w ich badaniu deklaruje wysoki poziom poczucia własnej skuteczności, ponad ¼ przeciętny, a 15% niski. Wyniki badań Dolińskiej-Zygmunt i Mokrzyńskiej (2013), którymi objęto grupę 100 recydywistów penitencjarnych, ujawniły także wysoki poziom tej zmiennej u ponad 40% badanych. Na związek poczucia własnej skuteczności z aktywnością zawodową skazanych zwróciła uwagę Nowak (2022), która badała grupę ponad 121 byłych osadzonych. Uzyskane przez nią wyniki wskazują, że osoby pracujące miały wyższe, ale na przeciętnym poziomie, poczucie własnej skuteczności w porównaniu do byłych więźniów – osób bezrobotnych, którzy cechowali się niskim jego poziomem. Wyniki zarówno badań własnych, jak i tych przedstawionych powyżej nie pokrywają się nie tylko z dominującym poglądem prezentowanym w literaturze przedmiotu, ale także z innymi wynikami badań, które wskazują, że osoby skazane nie cechują się wysokim poziomem przeświadczenia, że poradzą sobie z sytuacjami dla nich trudnymi (Niewiadomska, 2007; Belniak, 2014).

Nie można porównać wyników badań własnych w zakresie związku gotowości do zadośćuczynienia z poczuciem własnej skuteczności skazanych z uwagi na brak dotychczasowych badań w tym obszarze. Udział w mediacji po wyroku stanowi dla dwóch stron – nie tylko dla osoby pokrzywdzonej, ale i sprawcy przestępstwa, sytuację trudną. Wyrażenie zgody na udział w niej oraz podjęcie decyzji i zobowiązanie się do działań naprawczych wymaga od skazanego przeświadczenia, że poradzi sobie z ewentualnymi przeszkodami, które pojawią się nie tylko w toku prowadzonej mediacji, ale także na etapie realizacji zadośćuczynienia, do której się zobowiązał.

WNIOSKI

Uzyskane wyniki wskazują, że większość badanych cechuje się niskim poziomem nie tylko ogólnej gotowości do zadośćuczynienia, ale także gotowości do podjęcia działań naprawczych w wymiarze emocjonalno-materialnym. Jednocześnie sprawcy przestępstw z użyciem przemocy charakteryzują się wysokim poziomem gotowości do zadośćuczynienia usługowego oraz wysokim poziomem poczucia własnej skuteczności.

Stwierdzono, że występuje pozytywna umiarkowana korelacja między gotowością do zadośćuczynienia (ogólną oraz gotowością do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego) a poczuciem własnej skuteczności osób skazanych za dokonanie przestępstw z użyciem przemocy. Z kolei słaba jest siła związku między gotowością do zadośćuczynienia usługowego a poczuciem własnej skuteczności. Poczucie własnej skuteczności wyjaśnia zmienność ogólnej gotowości do zadośćuczynienia badanych osób, jednakże nie w dużym stopniu.

Weryfikowana hipoteza została potwierdzona, jednakże na podstawie wyników analizy regresji jednoczynnikowej należy stwierdzić, że inne zmienne, które

nie zostały uwzględnione w badaniu, wnoszą większy wkład w wyjaśnienie wariacji gotowości do zadośćuczynienia sprawców przestępstw. Przeprowadzone badania mają charakter eksploracyjny i wymagają kontynuowania. Jednakże uzyskane wyniki pozwalają już na wysunięcie wniosku, że w projektowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych należy uwzględnić zarówno gotowość do zadośćuczynienia, jak i poczucie własnej skuteczności osób skazanych (Augustynowicz i in., 2014; Lewicka-Zelent, Trojanowska, 2022).

OGRANICZENIA BADAŃ

Badania zostały przeprowadzone w dość jednorodnej grupie sprawców przestępstw z użyciem przemocy, jednakże stosunkowo nielicznej, uwzględniając liczbę wszystkich osób odbywających karę pozbawienia wolności za dokonanie tego rodzaju przestępstw. W związku z tym kolejne badania ukierunkowane na określenie związku pomiędzy gotowością do zadośćuczynienia a poczuciem własnej skuteczności należy projektować w taki sposób, aby nie tylko zbadać większą grupę skazanych, ale także bardziej zróżnicowaną z uwagi na rodzaj popełnionego przestępstwa. Kolejne analizy powinny uwzględnić także inne zmienne, np. umiejscowienie kontroli, zjawisko recydywy czy poczucie winy, które jest związane z gotowością do zadośćuczynienia (Lewicka-Zelent, 2017).

BIBLIOGRAFIA

- Ambrozik, W. (2007). Czynniki społecznej readaptacji byłych przestępców. W B. Urban, J. M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*. T. 2 (s. 184–196). PWN.
- Augustynowicz, W., Bartczuk, R.P., Chwaszcz, J., Niewiadomska, I. (2014). *Readaptacja społeczno-zawodowa więźniów: Narzędzia do diagnozowania potencjału readaptacyjnego i kapitału wspierającego*. Instytut Psychoprofilaktyki i Psychoterapii Stowarzyszenie Natanaelum: Drukarnia Tekst Emilia Zonik i Wspólnicy.
- Bańka, A. (2013). Zaufanie do siebie w procesie konsolidacji statusu dorosłości. Struktura psychometryczna Skali Samoskuteczności w Karierze (SSK). *Czasopismo Psychologiczne*, 19(2), 281–301. <https://doi.org/10.14691/CPPJ.19.2.281>
- Belniak, K. (2014). Poczucie kontroli u sprawców przestępstw agresywnych. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica*, 18, 31–44.
- Biel, K. (2014). Model ryzyka i model dobrego życia w readaptacji skazanych. W J. Kuształ, K. Kmiecik-Jusięga (red.), *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej* (s. 45–57). WAM.
- Błachut, J., Gaberle, A., Krajewski, K. (2007). *Kryminologia*. Arche.

- Chwaszcz, J., Fel, S., Niewiadomska, I., Palacz-Chrisidis, A., Wiechetek, M. (2015). *Innowacyjne narzędzia do diagnozy potencjału readaptacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym*. PWN; Fundacja Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Dolińska-Zygmunt, G., Mokrzyńska, K. (2013). Personal Quality of Life Factors among Imprisoned Repeat Offenders. *Polish Journal of Applied Psychology*, 11(4), 109–122.
- Friškovec, R. (2010). Mediation in Prisons and Restorative Justice in the Republic of Slovenia. W A. Ltd., M. Gyökös, K. Lányi (Eds.), *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure. Conference Publication* (s. 236–238). Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary.
- Grudziecka, M., Książek, J. (2010). Mediacja jako instytucja dla osoby pokrzywdzonej. W P. Stosio (red.), *Międzynarodowa konferencja Mediacja w sprawach karnych jako instytucja dla pokrzywdzonego Warszawa, 78 grudnia 2009 roku* (s. 14–27). Ministerstwo Sprawiedliwości.
- Gyökös, M. (2010). „Restorative Prison” Projects In Hungary. W A. Ltd., M. Gyökös, K. Lányi (red.), *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure. Conference Publication* (s. 243–251). Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary.
- Johnstone, G. (2014). *Restorative Justice in Prisons: Methods, Approaches and Effectiveness*. Council of Europe.
- Juczyński, Z. (2000). Poczucie własnej skuteczności. Teoria i pomiar. *Acta Universitatis Lodzianis (Folia Psychologica)*, 4, 11–23.
- Karbarz-Górka, J. (2009). Rozważania na temat pozytywnych aspektów mediacji po wyroku. W ks. A. Gretkowski, D. Karbarz (red.), *Mediacja w teorii i w praktyce* (s. 167–174). Drukarnia Offsetowa Marlex.
- Kieszkowska, A. (2012). *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*. Impuls.
- Lewicka-Zelent, A. (2015). *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*. Wyd. UMCS.
- Lewicka-Zelent, A. (2017). *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*. Wyd. UMCS.
- Lewicka-Zelent, A. (red.). (2022). *Implementacja modelu mediacji po wyroku na przykładzie pilotażowego programu wdrażającego ideę sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie*. Szkoła Wyższa Wyższej Sprawiedliwości.
- Lewicka-Zelent, A., Trojanowska, E. (2022). Skuteczność autorskiego programu mediacyjnego w zakresie zwiększania gotowości do zadośćuczynienia u skazanych mężczyzn. *Resocjalizacja Polska*, 24, 275–288. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2022.24.48>
- Machel, H. (2010). Resocjalizacja penitencjarna: Istota, dylematy terminologiczne, społeczny sens, kilka uwag teoretycznych i kadrowych. *Resocjalizacja Polska*, 1, 174–192.
- Majcherczyk, A. (2011). Wybrane programy resocjalizacyjne – perspektywa teoretyczna i praktyczna. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 70, 5–30.

- Mariën, K. (2010). Restorative Justice in Belgian Prisons. W A. Ltd., M. Gyökös, K. Lányi (Eds.), *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure. Conference Publication* (s. 225–229). Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary.
- McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C., Maruna, S. (2012). *How and Why People Top Offending: Discovering Desistance, Institute for Research and Innovation in Social Services*. University of Glasgow.
- Michel, M. (2010). Rola mediacji pomiędzy pokrzywdzonym sprawcą czynu karalnego lub przestępstwa w procesie karnym w kontekście idei sprawiedliwości naprawczej. W S. Przybyliński (red.), *Niebanalny wymiar resocjalizacji. Heurystyczny wymiar ludzkiej egzystencji* (s. 45–57). Akapit.
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej (2023). *Roczna Informacja Statystyczna za rok 2022*. Warszawa. <https://www.sw.gov.pl/assets/58/16/14/fdb5af0ddcb457121b39f7ab111fcbfc7a749cba.pdf>
- Niewiadomska, I. (2007). *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*. Wyd. KUL.
- Niewiadomska, I., Chwaszcz, J. (2010). *Jak skutecznie zapobiegać karierze przestępczej?* Drukarnia Tekst.
- Nowak, K. (2022). Psychospołeczne uwarunkowania aktywności zawodowej byłych więźniów na rynku pracy. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 3, 73–190. <https://doi.org/10.34866/M06V-JH15>
- Opora, R. (2015). *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*. Żak.
- Osińska, M., Wojnarska, A. (2020). Poziom poczucia własnej skuteczności a zasoby osobiste i społeczne osób skazanych. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, XXXIX(4), 172–195. <https://doi.org/10.17951/lrp.2020.39.4.173-192>
- Pervin, L.A. (2002). *Psychologia osobowości*. GWP.
- Rode, D., Dukąła, K., Kabzińska, J., Zalewska-Łunkiewicz, K. (2020). *Kliniczna psychologia sądowa*. PWN.
- Sasse, A.-K. (2010). *Einbindung der Mediation in die Gerichtsbarkeit: Gerichtliche Mediation in Strafvollzugssachen - ein Projekt*. Kovač.
- Szczepaniak, P. (2009). Wybrane problemy mediacji po wyroku. W M. Leśniak (red.), *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów wieku adolescencji* (s. 69–95). Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Szczepaniak, P. (2016). *Sprawiedliwość naprawcza w resocjalizacji więźniów*. Wyd. UW. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji.
- Szczygieł, G.B. (2002). *Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*. Temida 2.
- Trojanowska, E. (2017). Gotowość do zadośćuczynienia a empatia u osób odbywających karę pozbawienia wolności – Komunikat z badań. *Kultura i Wychowanie*, 12, 11–22.
- Trojanowska, E. (2020). Gotowość do zadośćuczynienia sprawców przemocy w rodzinie jako podstawa do udziału w mediacjach po wyroku. *Probacja*, 1, 119–140. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3044>

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 2023 poz. 127, 2022 poz. 2600).
- Waltoś, S. (2002). Między odpłatą a racjonalizmem prawa karnego. Refleksje na tle polityki karnej w Polsce. W J. Czapska, H. Kury (red.), *Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej* (s. 63–89). Zakamycze.
- Waluk, J. (2002). Mediacja jako instytucja dla pokrzywdzonego. *Mediator*, 20(1), 19–32.
- Wright, M. (1999). The Development of Restorative Justice. W B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik (red.), *Mediation. Juvenile Offender-Victim* (s. 15–35). Oficyna Naukowa.
- Wrona, G., Płatek, M. (2005). Kilka przykładów zastosowania sprawiedliwości naprawczej. W M. Płatek, M. Fajsta (red.), *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka* (s. 147–169). Liber.
- Zalewski, W. (2017). Sprawiedliwość naprawcza jako forma *diversion* w perspektywie penitencjarnej w poszukiwaniu racjonalności. *Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka*, 20(1), 243–256.

READINESS FOR REDRESS AND A SENSE OF SELF-EFFICACY OF THE PERPETRATORS OF VIOLENT OFFENCES

Introduction: According to the purpose of the completion of penalty it is important to foster a sense of responsibility in convicted persons. The assumption of the responsibility for the committed act is the basis for participation in mediation, one important aspect of which is redress. Therefore, it is essential to identify determinants of readiness for redress so as to be able to design social rehabilitation programmes aimed at the development of a sense of self-efficacy. One of these factors, which is subject to empirical verification, is a sense of self-efficacy.

Research Aim: The aim of research consists in analysing the relationship between readiness for redress and a sense of self-efficacy of the persons who committed violent offences.

Method: In author's own research the diagnostic survey method was used in addition to the following tools: Readiness for Restitution Scale and Generalized Self-Efficacy Scale.

Results: It was found that in the examined group there is a positive correlation between the readiness for undertaking corrective measures and a sense of self-efficacy of the persons serving the penalty of deprivation of liberty for the committed violent offences. A sense of self-efficacy explains variance in the readiness for redress. Nonetheless, factors other than self-efficacy make a greater contribution into explaining the variance in the dependent variable.

Conclusions: The conducted research is of an exploratory nature and needs to be repeated on a larger sample of prisoners. However, the obtained results already allow to draw the conclusion that by developing one of these variables – readiness for redress or a sense of self-efficacy, the level of the other one increases at the same time. It means that these aspects can be taken into account while designing social rehabilitation programmes aimed at the social readaptation of convicts.

Keywords: readiness for redress, a sense of self-efficacy, persons serving the penalty of deprivation of liberty, penal institution, perpetrators of violent offences

wydawnictwo.umcs.eu